

AZ OKTATÁS ÉS A SZAKKÉPZÉS ÖSSZEHANGOLÁSA A TÁVLATI FEJLESZTÉSEL*

DR. GÁL JÁNOS

tanszékvezető egyetemi tanár, rektor,

a mezőgazdasági tudományok (erdészet) doktora

Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron

Az erdészet és az elsődleges faipar tervszerű, harmonikus fejlődésének alapfeltétele a megfelelő munkahelyi munkaerő- és oktatási struktúra, ill. a termelési igényeket kifejező munkaerőszükséglet és az ezt mennyiségileg és minőségileg kielégíteni hivatott oktatás megfelelő összhangja. Az oktatás-fejlesztésben mindenekelőtt a hosszú távú fejlesztési koncepciók útján prognosztizált termelésfejlesztő feladatokból, valamint az erdőekkel szemben támasztott egyéb társadalmi elvárások kielégítéséből kell kiindulnunk. Ezek sorából is kiemelkedik a több mint 200 ezer ha új erdőtelepítés, valamint a fakitermelésnek több mint 35%-kal történő növelése. Jelentősek a feladatok az erdők ökológiai-genetikai potenciáljának kihasználásában, az erdőgazdálkodás technikai fejlesztésében, az innovációs készség fejlesztésében, a számítógépes vállalatirányítás megteremtésében.

A feladatok megoldása során fel kell számolni az erdőgazdálkodás műszaki elmaradottságát, nagyarányú technikai és technológiai fejlesztését kell megvalósítani. Létre kell hozni a termelő szervezeteknek a fejlett technika hatékony működtetésére képes, közös érdekeltségen alapuló együttműködését. Javítani kell az erdőgazdasági dolgozók szociális és egészségügyi ellátását, kereseti viszonyait és szakképzettségét. Fejleszteni kell az erdőgazdasági és faipari ökonómiai és gépesítési kutatás és oktatás színvonalát. Mindezek eredményeképpen biztosítani kell, hogy az erdőgazdálkodás hatékonysága a népgazdasági elvárásoknak megfelelően növekedjék.

A jelenlegi munkaerőhelyzet

A fejlesztési tervek végrehajtásához szükséges munkaerő biztosítása egyre növekvő gondot okoz az erdőgazdálkodásban és az elsődleges faiparban. Az erdészet évek óta a népgazdaság munkaerőkibocsátó ágazatai közé tartozik, a fizikai dolgozók létszáma az elmúlt 10 évben átlagosan mintegy

* Az 1982. február 24—25-i erdészeti és faipari tudományos ülésen elhangzott előadás.

2%-kal csökken, amely helyzetet tovább súlyosbítja az átlagosnál lényegesen alacsonyabb színvonalú szociális ellátás, a változó munkahelyekre történő munkásszállítás elmaradottsága, az igen nehéz fizikai munka, a kedvezőtlen, egészségre ártalmas munkakörülmények, a fokozott baleseti veszély, a vibrációs és egyéb munkahelyi ártalom, a körülményekhez képest alacsony kereset. Mindez aláhúzza, hogy a termelési volumen növelését csakis az élőmunka termelékenységének növelésével érhetjük el, ami viszont kötelezően írja elő számunkra, hogy az oktatás mennyiségi és minőségi szerkezetében olyan lényeges változtatásokat hajtsunk végre, amely kedvezően befolyásolja a munkaerőszerkezetet is.

A MÉM Erdészeti és Faipari Hivatalának legfrissebb adatai szerint az erdőgazdálkodásban és az elsődleges faiparban foglalkoztatottak létszáma a tercier ágazat beszámításával 60 537 fő. Az összes fizikai létszám 48 900, amelyből a szakmunkások száma 6900, a betanított munkásoké pedig 13 700. Az ágazatban dolgozó erdőmérnökök száma 1542, a faipari mérnökök és üzemmérnökök száma 302, a középfokú végzettségű erdészek száma 2837, a középfokú végzettségű faiparos szakembereké pedig 484 fő.

A kedvezőtlen munkaerő-struktúrára jellemző, hogy a fizikai dolgozók állományi létszámából jelenleg még mindig 28 300 fő dolgozik segédmunkásként az erdőgazdálkodásban és az elsődleges faiparban. Rontja a helyzetet, hogy ennek a létszámnak is jelentős része, elsősorban a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban és a vízügyi szerveknél, főfoglalkozásként az ágazat fő profiljának megfelelő munkakört tölt be, és csak időszakosan dolgozik erdőgazdasági munkakörben.

Az ismerttetett hosszú távú fejlesztési koncepció 2000-ig további jelentős munkaerő-csökkenéssel számol. Ennek mértéke az évi 1% körül ingadozik. Vagyis 2000-ben az aktív keresők száma az erdőgazdálkodásban és az elsődleges faiparban kerekén 54 000 főre csökken. Tehát a jelentősen megnövekedett feladatokat kisebb számú, de jól képzett, megfelelő összetételű szakemberlávával lehetséges csak megoldani. Az erdőgazdálkodást irányító és központi tervező szervek előzetes számításai szerint 2000-ben a munkaerőállomány várható összetétele az alábbiak szerint alakul: alkalmazotti állomány 16%, szakmunkás 23%, betanított munkás 48%, segédmunkás 13%. Ezen belül részletes számításokat végeztünk a felső- és középfokú szakemberszükséglet meghatározására. Ennek során a jelenleg meglévő állományból, a fejlesztési időszakban nyugdíjba menők létszámából, a gazdálkodás mennyiségi és minőségi fejlesztéséből, valamint a hazai kapcsolatos népgazdasági ágazatok kölcsönhatásából és a nemzetközi tendenciákból indultunk ki.

A felsőfokú erdészeti szakemberképzés

Az erdőmérnöki igény meghatározásakor, mivel az erdészet területén ez ideig üzemmérnökképzés nem volt, a felsőfokú szakemberszükséglet együttesen tartalmazza a két típusú mérnöki igényt. A számítások szerint a fejlesztési időszak évi átlagos erdészeti felsőfokú szakemberigénye 62—67 fő.

Az erdészeti üzemmérnökképzés bevezetése érdekében szükséges újraértékelni a képzési profilokat és szinteket, pontosabban meghatározni a szakmai munkaköröket, az ezzel kapcsolatos létszámszükségletet és javítani a végzett szakemberek elhelyezkedésének és megtartásának jelenlegi rendszerét. Az erdészeti üzemmérnökképzés mielőbbi bevezetését levelező képzés formájában tervezzük azon szakemberek részére, akiknek már jelenlegi beosztásukban is megkövetelt a magasabb szintű szaktudás. A társadalmi igényeknek megfelelően sor kerülhet levelező formában a *vadgazdálkodási üzemmérnökképzés* megindítására is.

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1981. február 3-i határozata szellemében az erdészeti felsőoktatásban is gyökeres átalakítást kell végezni. A minőségi javítás érdekében ki kell bővítenünk a képzés célját, meg kell szüntetni a túlzott tantárgyi szétaprózottságot, a gyakorlati oktatás javításával, a szakmai hivatástudat elmélyítésével, a közéletiségre való neveléssel, a szakemberképzés helyett egyre inkább az alkotó értelmiség megteremtését irányozzuk elő. Ennek érdekében az eddiginél nagyobb mértékben kívánjuk kapcsolatunkat fejleszteni az élenjáró termelő üzemekkel, létrehozni a közös munka feltételeit a kutatóintézetekkel, és mindkét szakembercsoport legkiválóbbjait az oktatásba is közvetlenül bevonni.

A párthatározat végrehajtására kidolgozott intézkedési tervünkben a felsőfokú erdész szakemberképzés célját az egyes szinteknek megfelelően az alábbiak szerint határoztuk meg.

Az okleveles erdőmérnökképzés célja, hogy a vállalatok és intézmények számára marxista világnézetű, tudományos igényű biológiai, műszaki és ökonómiai alapképzettségű, az erdőgazdálkodás területén mélyreható ismeretekkel rendelkező, szintetizáló és innovációs képességű, a tervezési, szervezési, irányítási és fejlesztési munkára olyan szakemberek nevelése, akik alkalmasak az ágazati, vállalati és intézményi stratégia kialakítására és a gazdálkodás egészét átfogó vezetői tevékenységre.

Az erdészeti üzemmérnökképzés a termelési tevékenységet operatív módon előkészítő, irányító, szervező, ellenőrző, a terveket végrehajtó szakembereket nevel. Az üzemmérnök olyan felsőfokú végzettségű erdész szakember, aki az ágazati specializáció szerinti szakterületének megfelelő arányú és mélységű biológiai, műszaki és ökonómiai alapképzettséggel bír, megalapozott, gyakorlati ismeretekkel és készségekkel rendelkezik munkaköri feladatainak ellátásához.

Az okleveles erdőmérnökképzés alapoó és általános jellegét a jövőben is fenn kell tartani, sőt erősíteni kell. Az üzemmérnökképzésben pedig meg kell valóósítani az ágazati szintű specializációt. Ezt a képzés során az alternatív-fakultatív tárgyak választásával lehet elérni. A szakosodás rendszere a társadalmi igényeken alapul, amit a képzettség és a betöltött munkakör igénye határoz meg. Kialakításának módja a szakmérnökképzés.

Az erdészeti szakmérnökképzés célja egy szakterület mélyebb megismerése, a tervezési, fejlesztési, szervezői, szintetizáló ismeretek továbbfejlesztése és mélyítése, vagyis alkalmassá tenni a gyakorlati tapasztalatokkal már rendelkező erdőmérnököket arra, hogy szakterületük specialistáivá váljanak, és alkotó módon legyenek képesek alkalmazni a legkorszerűbb tudományos és technikai ismereteket. Ugyanakkor e képzés keretében biztosítható az erdőgazdálkodás területén dolgozó, nem erdész képesítésű mérnökök részére a szükséges erdészeti szakismeretek megszerzése. Ennek megfelelően egyetemünkön a szakmérnökképzés az alábbi szakokon folyik, ill. kerül bevezetésre. Az okleveles mérnökképzésre épülően erdészeti növényvédelmi, fahasználati és anyagmozgatási, erdészeti környezetvédelmi és tájrendezői, erdészeti gazdasági, fatermesztési, technológus, vadgazdálkodási, faipari anyagmozgatás-munkaszervezési, felületkezelési és ragasztási, az üzemmérnökképzésre épülően pedig fűrész- és lemezipari. Megítélésünk szerint ez a specializáció a posztgraduális képzésben megfelel az ágazat hosszú távú érdekeinek. Felsőbb szintű szabályozás szükséges azonban a szakmérnök elismertségének érdekében (beosztás, fizetés stb.). Ennek hiánya akadálya lehet a beiskolázásnak és a képzésnek is.

Legsürgősebb teendőink tehát, hogy az új képzési céloknak megfelelően, az általános felsőoktatási politikai irányelvekkel összhangban végrehajtsuk tanterveink átgondolt korszerűsítését, meghatározzuk az elméleti és gyakorlati oktatás kereteit, az oktatók és hallgatók új követelményrendszerét és az elbírálás módszertani alapjait, biztosítjuk a képzés fejlesztésének emberi, technikai, anyagi feltételeit, valamint egyetemünk tevékenységének hazai és nemzetközi kapcsolatait.

A középfokú erdészeti-faipari szakemberképzés

A távlati koncepcióban vázolt feladatok megoldása során a középfokú erdészeti szakemberek funkciói is változáson mennek keresztül. Élesebben elkülönülnek az önálló irányító tevékenységet (pl. kerületvezetést, rakodóvezetést stb.) ellátók és a mérnökök munkáját (pl. tervezés, adatfelvételezés, számítás, kutatás) segítő munkakörei. Különösen az önálló irányító tevékenységet ellátók esetében tartjuk szükségesnek a többlet szakmai és vezetői ismeretek nyújtását a jelenlegi normál középfokú képzésnél magasabb színvonalú és differenciált formában.

A prognosztizált munkaerőállomány-összetétel alapján az ezredfordulóra 3500 középfokú végzettségű erdészre és kerekítve 1000 fő középfokú végzettségű szakemberre lesz szükség. Ennek kielégítése évi 120 fő erdész és 60 fő faipari szakközépiskolással lehetséges. Tekintettel arra, hogy a középfokú faipari végzettségű szakemberekre vonatkozó igény nem egyenletesen jelentkezik, továbbá, hogy jelenleg csak 1 osztályos képzés biztosított, a szakközépiskolai képzésben legfontosabb feladat az erdészeti és faipari képzésnek a szükségletehez való igazítása. Jelenleg erdészeti szakközépiskolai képzés 6 párhuzamos osztályban folyik (Sopron 2, Szeged 2, Eger 1, Barcs 1 osztállyal), 220 végzős létszámmal, ezenkívül a levelező képzésben is évente még mintegy 80—100 fő szerez szakközépiskolai érettségi képesítést. Vagyis *jelentős nagyságrendű a túlképzés*. Mielőbb szükséges tehát az erdészeti szakközépiskolai osztályok számát a jelenlegi 6-ról 4-re csökkenteni, a fűrész-lemezipari osztályok számát pedig a jelenlegi 1-ről 2 osztályra emelni. Ez megoldható volna pl. úgy, hogy a szegedi erdészeti szakközépiskola egyik osztályát faipari osztállyá alakítsák át, a barcsi középfokú erdész osztályt pedig szakmunkás-képzési célú osztállyá.

Jelenleg a szakközépiskolákban az oktatás az 1980/81-es tanévtől bevezetett korszerűsített tantervi programok alapján folyik. A korszerűsítés során az igényeknek megfelelően főként a gépesítési, szervezési-ökonómiai képzési irányok kerültek megerősítésre. Kifogásolható, hogy a végzős tanulók nem kapnak szakmunkás-képesítést, ill. bizonyítványt.

A jelenlegi rendszerben a szakközépiskolai képzésre *technikus minősítés* épül, amelyben a szakközépiskolai érettségivel rendelkezők 2 év gyakorlat után vehetnek részt erdőgazdálkodási, fahasználati, erdőművelési, erdészeti növényvédő és fafeldolgozó szakokon. Az erdészeti szakokon eddig 822 fő, a fafeldolgozó szakokon 169 fő szerzett minősítést. A technikus minősítés rendszerében az erdészeti szakon szükséges az erdőgazdasági gépész szak létrehozása, a fafeldolgozó technikus minősítésben egyrészt a létszámemelés, másrészt a specializáció megteremtését tartjuk indokoltnak.

Szakmunkásképzés

A szakmunkások a munkaigényesség, illetve az elvégzendő munka bonyolultsága szempontjából általában egyenértékűek a középfokú nem fizikai állományúakkal. A szakmunkás létszám magában foglalja az egyszerűbb és a kvalifikált szakmunkát végzőket. Az egyszerű szakmunkát végzők és a bonyolult betanított munkát végzők között egyre inkább elmosódik a különbség. Ez a munkakategória, magasabb iskolai alapműveltség birtokában, általában a jelenleginél rövidebb idejű felnőtt tanfolyami oktatás útján és munkaköri begyakoroltatással képezhető.

A kvalifikált szakmunkásokkal, elsősorban a magas értékű gépek üzemeltetését végzőkkel szemben olyan mértékben nőnek a követelmények, hogy számukra a középiskolai képzés természettudományos ismeretanyaga egyre inkább egyenrangúvá válik a manuális készségekkel.

A fejlesztési koncepcióban prognosztizált munkaerő-állományból mintegy 12 500 fő lesz a szakmunkás. Figyelembe véve a jelenlegi létszámot, a nyugdíjba vonulást, valamint a munkahelyváltást is, az éves képzési igényt az erdészeti szakmunkásoknál 380—400, a faipari szakmunkásoknál 240—260 főben határozhatjuk meg.

Jelenleg az erdőgazdálkodás számára 3 éves képzési idővel szakmunkás-tanuló-képzés folyik az erdművelő-fakitermelő szakmában, egy-egy osztállyal, összesen átlagosan évi 100 fővel Ásotthalom, Középrigóc, Mátrafüred és Szőcsénypuszta szakmunkásképző iskoláiban. A képzés jellege szerint a tanulók általában 2—4 gépre szereznek képesítést. A felnőtt korú erdészeti dolgozók számára általában évente 2 szakmunkás tanfolyamon 50—60 fő szerez képesítést. A faipari szakmunkás-tanuló-képzés a fűrészlemez-iparban jelenleg nem folyik, a felnőtt korú fizikai dolgozók számára korábban gépi famegmunkáló és falemezgyártó szakmákban volt lehetőség szakmunkásképzésre. Sürgős intézkedést kíván ennek a hiánynak a pótlása.

A szakmunkásképzés fejlesztése terén a mennyiségi és minőségi fejlesztést célszerűen a MÉM kezelésében levő mezőgazdasági szakmunkásképző intézetek képzési profiljának bővítésével (pl. Vépen és Pétervásáran egy-egy erdész szakmunkás osztály felállításával) és a főlös kapacitásban levő középfokú erdész osztályok szakmunkásképzési célú átalakításával volna megoldható. Ezekon túlmenően is szükségesnek látszik további kapacitásnövelés a meglévő iskolák bővítésével. A felnőtt fizikai dolgozók szakmunkásképzése terén szükséges a vállalati, illetve ágazati szakmunkásképzés szakmáinak kialakítása, az alábbi szakmák életrehívásával: erdőművelő, fakitermelő, fűrészipari termékgyártó, furnér-rétegeltlemez- és bútorlapgyártó, forgácslapgyártó, farostlemezgyártó és gyufagyártó. A faipari vállalati szakmunkásképzés irányításával, a fejlesztés összehangolásával a fűrész-lemezipari képzést folytató szakközépiskolát kell megbízni. Helyes volna az erdőművelő-fakitermelő szakma megnevezését *erdőgazdasági gépész* szakmára változtatni a szakma vonzóbbá tétele céljából.

Betanítottmunkás-képzés

A jövőben a betanított munkásoknál is jobban elhatárolódik a kvalifikált és a nem kvalifikált munka. A társadalmi munkamegosztásban a bonyolultabb betanított munka és az egyszerűbb szakmunka minőségileg közel azonos, a jövőben egyre kevésbé elhatárolható tevékenység. Ennek megfelelően a

bonyolultabb betanított munkát végzők is a magasabb iskolai alaplétszámra épített felnőtt tanfolyami képzés és munkaköri betanulás segítségével láthatják el feladatukat. A képesítés, betanítás rendszerének ki kellene fejeznie a betanított munka tartalmában kialakuló differenciáltságot.

A kívánatos betanított munkás létszám biztosításához az erdészeti szakma területén az éves képzési igény 1100—1200, a faipar területén 500—530 főben prognosztizálható. Az erdészeti és faipari betanítottmunkás-képzés fenti feladatainak megfelelő színvonalú ellátásához tovább kell fejleszteni a *vállalati oktatási központok hálózatát* és a már meglévő felszereltségét és ellátottságát, és fenn kell tartani, sőt tovább kell bővíteni a szakmunkásképző intézetek felnőttképző kapacitását, a műszakilag igényesebb (pl. hidraulikus daru) és egyéb igényként (pl. TSZ szektor) jelentkező képzési feladatok teljesítése érdekében. Tovább kell differenciálni a betanítottmunkás-képzést, elsősorban az erdőgazdálkodás területén a *gépkészítői kategóriában*. E téren szükséges a MÉM képzési struktúra kiegészítése a kis-, könnyű- és nehézgépkészítői kategóriákkal.

Továbbképzési feladatok

A továbbképzés jelentősége napjainkban, amikor az ismeretek avulási ideje erősen felgyorsult és a biológiai, műszaki fejlődés miatt a mobilitás, a szakmaváltás szerepe egyre erősödik, azonos fontosságúvá válik az alapképzéssel. Ez a feladat számunkra nemcsak felveti, hanem kényszerítően írja elő szakmánkban is a permanens szakemberképzés és továbbképzés igényét. A továbbképzés rendszerében megkülönböztetjük az alapképzésre épülő, új kvalifikációt adó posztgraduális továbbképzési formákat (szakmérnök, szaküzem-mérnök, szaktechnikus stb.), valamint a vezetők és a munkamegosztás különböző szintjein és területein tevékenykedő szakemberek *tanfolyamos* továbbképzését.

Az erdészeti és faipari szakemberek intézményes továbbképzését alapvetően az Erdészeti és Faipari Egyetem, valamint a soproni és szegedi erdészeti szakközépiskolák végzik a MÉM Mérnök- és Vezetőtovábbképző Intézetének irányításával. A továbbképzésben eddig részt vett szakemberek száma eléri a 7500-at. Az új kvalifikációt adó posztgraduális továbbképzési formákat már az előzőekben ismertettem. A tanfolyamos továbbképzésben a jövőben nagyobb szerepet kell kapniuk a rövidebb időtartamú, egy-egy speciális témakört felölelő továbbképzési *céltanfolyamoknak*, amelyek során az ágazati kutatóintézetek és az élenjáró üzemek eredményeit kell az érintett szakembereknek átadni. Felmerülhet továbbá az a gondolat is, hogy az egyetem és a kutatóintézetek anyagi érdekeltsége miatt a részvételi díjnak a jövőben a kutatási eredmény létrehozásához felhasznált ráfordítások arányos részét is fedeznie kellene.

A szakmunkások, betanított munkások továbbképzése során feladatként szerepeltethetjük az ágazat műszaki fejlődése által igényelt és determinált, 2—3 alapgép kezeléséhez értő fakitermelő munkások egy részének *betanító* képzését is. A fejlesztési időszak alatt ugyanis a mintegy 9000 fakitermelő munkás 1/3-ának háromféle betanított munkás képzettségnek megfelelő kvalifikációt szükséges adni, mégpedig motorfűrész-, traktor- és traktorra szerelt rakodógép vonatkozásában.

Számolni kell az erdészeti és faipari szakmunkások képeztést, azaz *második szakmát* adó továbbképzésének kiterjesztésével is. Az erdészet esetében a már említett erdőgazdasági gépész szak mellett az *erdőgazdasági gépjavító és karbantartási-szerelő* szak jön számításba, a faipar területén pedig a *faipari gépjavító-karbantartó-szerelő* szak.

A munkástovábbképzés legmagasabb szintjét a *mester-szakmunkás-képzés* jelenti. Ez a képeztés az erdőgazdasági gépész képzettségre épül. A mester-szakmunkások lesznek a magasabb színvonalú technikával és legalább 3 univerzális képesítésű brigádtaggal rendelkező olyan brigádok vezetői, amelyek saját maguk szervezésében képesek biztosítani a magas fokú termelékenység mellett a korszerű munkaszervezési és egészségvédelmi követelmények teljesítését is. Ezen brigádok munkájának összehangolása, az általuk végzett termelési folyamatok irányítása és ellenőrzése lesz az erdész üzem-mérnökök feladata.

A vállalati szakmunkásképzés, a szakmunkások továbbképzése, a második szakma megszerzése, a mester-szakmunkásképzés programjának megvalósítása érdekében *erdészeti-műszaki oktatási központokat* kell létrehozni. A munkástovábbképzési feladatok ellátásához számításaink szerint évi 1800 fő bennlakásos kapacitásra van szükség.

Az elmondottak összegezeként leszögezhető, hogy az erdőgazdálkodás és az elsődleges faipar szakemberellátása terén napjainkban jelentkező leg-sürgősebb feladatunk a termelési technika által meghatározott munkamegosztásnak megfelelő differenciált szakemberigény maradéktalan kielégítése és a követelményeknek megfelelő rendszeres továbbképzése. Ezek biztosítása nélkül a hosszú távú fejlesztési tervben foglalt, a szakma számára lelkesítő célkitűzések nem valósíthatók meg.